

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده: علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته

زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه

مقایسه کاربرد اسطوره در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی

نام دانشجو:

عطیه مشاهری فرد

استاد راهنما:

دکتر حسینعلی قبادی

خرداد ۱۳۹۱

باسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

.....

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان خانم / آقای عطیه مشاهری فرد تحت عنوان: مقایسه کاربرد اسطوره در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تائید می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	دانشیار	حسینعلی قبادی	۱- استاد راهنما
	دانشیار	ناصر نیکویخت	۲- استاد مشاور
	دانشیار	سعید بزرگ بیگدلی	۳- استاد ناظر (داخلی)
	دانشیار	محمود بشیری	۴- استاد ناظر (خارجی)
	دانشیار	سعید بزرگ بیگدلی	۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸/۴/۸۷ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۲۳/۴/۸۷ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۱۵/۷/۸۷ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب علیه سجاد پور دانشجوی رشته مهندسی مکانیک مقطع کارشناسی ارشد دانشکده علوم پایه متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:

تاریخ: ۱۳۸۱، ۷، ۱

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته زبان و ادبیات فارسی است که در سال ۱۳۹۱ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر حسین مبارکی، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر ناصر نیلوفت و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تاسین نماید.

ماده ۶: اینجانب عظیم مساحوی فرد دانشجوی رشته زبان و ادبیات فارسی مقطع ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: عظیم مساحوی فرد

تاریخ و امضا: ۱۳۹۱/۷/۱

دانشکده : علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته:

زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

مقایسه کاربرد اسطوره در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی

نام دانشجو:

عطیه مشاهری فرد

استاد راهنما:

دکتر حسینعلی قبادی

استاد مشاور

دکتر ناصر نیکویخت

ماه و سال دانش آموختگی (دفاع)

خرداد ۱۳۹۱

با مهر و امتنان

تقدیم به چشمان مادر

و دستان پدرم ...

پس از حمد و سپاس خداوند بخشنده و یکتا، از زحمات بی دریغ اساتید فرزانه‌ام جناب آقای دکتر

حسینعلی قبادی، استاد محترم راهنما و دکتر **ناصر نیکوبخت**، استاد محترم مشاور، صمیمانه

تشکر و قدردانی می‌کنم. آنچه از ایشان آموختم بسیار فراتر از بضاعت این پژوهش بوده است.

همچنین از مساعدت‌ها و امیدبخشی‌های خانواده‌ی صبور و همسر مهربانم سپاسگزارم.

چکیده

اسطوره، روایتی از سرگذشت قدسی آدمی است که از آغاز خلقت آدمی با او همراه بوده و خود را در مظاهر گوناگون مربوط به تمدن نشان داده است. شاعران پارسی زبان در طول اعصار مختلف، انواع گوناگون اساطیر را به انحاء مختلف و با هدف‌های گوناگون به کار گرفته اند و گاه با استفاده از قدرت تخیل و با توجه به نیاز اجتماع زمان خود، دست به بازآفرینی آنها زده اند. قصیده، قالب غالب در دوره غزنوی و سلجوقی است و ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی از بزرگترین قصیده‌سرایان این عصر هستند. همچنان که هر یک از این شاعران، در شعر، راهی متفاوت پیموده و به شیوه‌ای مخصوص به خود به شعر فارسی جهت داده‌اند، اساطیر را نیز به شکل و کاربردی متفاوت از یکدیگر به کار گرفته‌اند. ناصر خسرو به دلیل تفکرات اسماعیلی خود به تأویل اساطیر می‌پردازد و از تفسیر آنها هدفی اصلاحی را در حیطة فردی و اجتماعی دنبال می‌کند و کمتر به امکانات ادبی اسطوره‌ها مشغول می‌شود. سنایی، به زیرکی دریافته است که ویژگی‌های کیهانی اساطیر و توانایی بالقوه عناصر آن برای تبدیل شدن به نماد، محمل مناسبی جهت بیان اندیشه‌های قدسی اوست. او برای عمق بخشی به قصاید عرفانی خود به اساطیر رجوع می‌کند و در ضمن، موفق به خلق فضای اسطوره‌ای، بازتاب بینش اساطیری و نزدیکی به خلق اساطیر جدید و پایه‌گذاری شیوه‌ای جدید در به کارگیری اسطوره می‌شود. انوری، استفاده‌ای عرفی از اساطیر دارد و آنها را به مدلول‌های مشخص و عینی منحصر می‌کند و بیشتر متوجه وجه ادبی اسطوره‌ها است. خاقانی در فضایی بین سنایی و انوری، گاه به نمادسازی از اساطیر می‌پردازد و گاه فضایی ضد اسطوره را در قصاید خویش به نمایش می‌گذارد. دلایل مختلف ورود اسطوره و نحوه ادبی حضور آن در شعر این شاعران، میزان اقبال آنان به انواع مختلف اساطیر، و مقایسه و تحلیل تفاوت‌های موجود، از اهداف پیش روی این پژوهش بوده و روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی است.

کلید واژه ها: اسطوره، ناصر خسرو، سنایی، انوری، خاقانی، شعر دوره غزنوی و سلجوقی

فهرست مطالب

مقدمه ۱

پیشگفتار..... ۸

فصل اول : کلیات تعاریف و مفاهیم

۱- اسطوره

۱-۱ ریشه شناسی کلمه اسطوره..... ۱۱

۱-۲ تعریف اسطوره و بینش اساطیری ۱۲

۱-۳ کارکردهای اسطوره..... ۱۷

۱-۴ تأویل اساطیر..... ۲۱

۱-۵ اسطوره و دین..... ۲۴

۱-۶ اسطوره و عرفان..... ۲۵

۱-۷ اسطوره و زبان ۳۰

۱-۸ اسطوره و ادبیات ۳۱

۱-۸-۱ اسطوره و شعر ۳۳

۱-۹ زیبایی شناسی اسطوره ۳۵

۱-۹-۱ اسطوره و کهن الگو ۳۵

- ۲- ۹-۱ اسطوره و نماد..... ۳۶
- ۳- ۹-۱ اسطوره و استعاره ۴۰
- ۱۰- ۱ اسطوره ، افسانه و قصه های عامیانه ۴۱
- ۱۱- ۱ اساطیر ایران ۴۴

۲- وضعیت ادبیات حماسی در روزگار این شاعران

- ۱- ۲ تعریف حماسه ۴۶
- ۲- ۲ پیشینه حماسه سرایی در ایران ۴۷
- ۳- ۲ وضعیت ادب حماسی در دوره حکومت ترکان غزنوی و سلجوقی ۴۸
- پی نوشت های فصل اول ۵۰

فصل دوم : احوال، آثار و سبک شعری ناصر خسرو ، سنایی ، انوری و خاقانی

- ۱- ۲ ناصر خسرو ۵۳
- ۱- ۱- ۲ آثار ناصر خسرو ۵۴
- ۲- ۱- ۲ مضامین قصاید ناصر خسرو ۵۶
- ۳- ۱- ۲ مذهب کلامی ناصر خسرو ۵۷
- ۴- ۱- ۲ سبک شعری ناصر خسرو ۶۰
- ۲- ۲ سنایی ۶۱
- ۱- ۲- ۲ مذهب کلامی سنایی..... ۶۳
- ۲- ۲- ۲ آثار سنایی .. ۶۵

۶۶ نوآوری های سنایی ۲-۲-۳
۶۸ سبک شعری سنایی ۲-۲-۴
۶۹ انوری ۲-۳
۷۰ آثار انوری ۲-۳-۱
۷۰ مذهب انوری ۲-۳-۲
۷۱ سبک شعری انوری ۲-۳-۳
۷۵ خاقانی ۲-۴
۷۶ آثار خاقانی ۲-۴-۱
۷۶ مذهب خاقانی ۲-۴-۲
۷۶ سبک شعری خاقانی ۲-۴-۳
۸۱ پی نوشت های فصل دوم

فصل سوم : بررسی و مقایسه عناصر عمده اساطیری در قصاید ناصر خسرو ، سنایی ، انوری و خاقانی

۸۳ آفرینش ۳-۱
۸۳ آفرینش در اساطیر ایرانی ۳-۱-۱
۸۴ آفرینش در روایات اسلامی ۳-۱-۲
۸۶ آفرینش از منظر صوفیان ۳-۱-۳
۸۶ آفرینش از منظر حکما ۳-۱-۴
۸۷ بازتاب روایت آفرینش در قصاید ناصر خسرو ۳-۱-۵

- ۳-۱-۶ بازتاب روایت آفرینش در قصاید سنایی ۸۹
- ۳-۱-۷ بازتاب روایت آفرینش در قصاید انوری ۹۱
- ۳-۱-۸ بازتاب روایت آفرینش در قصاید خاقانی ۹۲
- ۳-۲ حضرت آدم علیه السلام ۹۶
- ۳-۲-۱ بازتاب داستان آدم (ع) در قصاید ناصر خسرو ۹۸
- ۳-۲-۲ بازتاب داستان آدم (ع) در قصاید سنایی ۱۰۱
- ۳-۲-۳ بازتاب داستان آدم (ع) در قصاید انوری ۱۰۵
- ۳-۲-۴ بازتاب داستان آدم (ع) در قصاید خاقانی ۱۰۶
- ۳-۲-۵ مقایسه کاربرد اسطوره آفرینش و حضرت آدم (ع) در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی... ۱۱۳
- ۳-۳ جمشید و سلیمان ۱۱۵
- ۳-۳-۱ بازتاب روایت سلیمان، جمشید و دیو در قصاید ناصر خسرو ۱۱۸
- ۳-۳-۲ بازتاب روایت سلیمان، جمشید و دیو در قصاید سنایی ۱۲۴
- ۳-۳-۳ بازتاب روایت سلیمان، جمشید و دیو در قصاید انوری ۱۲۹
- ۳-۳-۴ بازتاب روایت سلیمان، جمشید و دیو در قصاید خاقانی ۱۳۳
- ۳-۳-۵ مقایسه کاربرد اسطوره جمشید و سلیمان در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی ۱۴۰
- ۳-۴ یوسف (ع): ۱۴۳

- ۱-۴-۳ بازتاب داستان یوسف(ع) در قصاید ناصر خسرو ۱۴۳
- ۲-۴-۳ بازتاب داستان یوسف(ع) در قصاید سنایی ۱۴۵
- ۳-۴-۳ بازتاب داستان یوسف(ع) در قصاید انوری ۱۵۱
- ۴-۴-۳ بازتاب داستان یوسف(ع) در قصاید خاقانی ۱۵۳
- ۵-۴-۳ مقایسه کاربرد داستان یوسف(ع) در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی ۱۵۸
- ۵-۳ داستان عیسی (ع) ۱۶۰
- ۱-۵-۳ بازتاب داستان (ع) در قصاید ناصر خسرو ۱۶۵
- ۲-۵-۳ بازتاب داستان عیسی (ع) در قصاید سنایی ۱۶۷
- ۳-۵-۳ بازتاب داستان عیسی (ع) در قصاید انوری ۱۷۱
- ۴-۵-۳ بازتاب داستان عیسی (ع) در قصاید خاقانی ۱۷۲
- ۵-۵-۳ مقایسه کاربرد داستان عیسی (ع) در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی ۱۷۹
- ۶-۳ فریدون ، ضحاک و کاوه ۱۸۰
- ۱-۶-۳ بازتاب روایت فریدون، ضحاک و کاوه در قصاید ناصر خسرو ۱۸۱
- ۲-۶-۳ بازتاب روایت فریدون، ضحاک و کاوه در قصاید سنایی ۱۸۴
- ۳-۶-۳ بازتاب روایت فریدون، ضحاک و کاوه در قصاید انوری ۱۸۵
- ۴-۶-۳ بازتاب روایت فریدون، ضحاک و کاوه در قصاید خاقانی ۱۸۶

- ۳-۶-۵ مقایسه داستان ضحاک، فریدون و کاوه در قصاید ناصر خسرو، سنایی انوری و خاقانی ۱۹۱
- ۳-۷ سیمرغ و قاف ۱۹۳
- ۳-۷-۱ بازتاب روایت سیمرغ در قصاید ناصر خسرو ۱۹۵
- ۳-۷-۲ بازتاب روایت سیمرغ در قصاید سنایی ۱۹۷
- ۳-۷-۳ بازتاب روایت سیمرغ در قصاید انوری ۲۰۰
- ۳-۷-۴ بازتاب روایت سیمرغ در قصاید خاقانی ۲۰۲
- ۳-۷-۵ مقایسه روایت سیمرغ در قصاید ناصر خسرو ، سنایی ، انوری و خاقانی ۲۰۸
- ۳-۸ رستم ۲۰۹
- ۳-۸-۱ بازتاب روایت رستم در قصاید ناصر خسرو ۲۱۰
- ۳-۸-۲ بازتاب روایت رستم در قصاید سنایی ۲۱۱
- ۳-۸-۳ بازتاب روایت رستم در قصاید انوری ۲۱۴
- ۳-۸-۴ بازتاب روایت رستم در قصاید خاقانی ۲۱۵
- ۳-۸-۵ مقایسه کاربرد اسطوره رستم در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی ۲۱۹
- پی نوشت های فصل سوم ۲۲۱

فصل چهارم : مقایسه کاربرد اسطوره در قصاید ناصر خسرو ، سنایی، انوری و خاقانی

- ۴-۱ دلایل پرداختن شاعران مورد نظر به اسطوره ۲۲۵

۴-۱-۱ دلایل مشترک ۲۲۵

۴-۱-۱-۱ وسعت اطلاعات ایشان در زمینه روایات اساطیری سامی و ایرانی ۲۲۵

۴-۱-۱-۲ قدرت بالای تخیل و توان شاعری ۲۲۶

۴-۱-۱-۳ حکومت حاکمان ترک ۲۲۶

۴-۱-۱-۳-۱ نژاد شاهان غزنوی و سلجوقی ۲۲۷

۴-۱-۱-۳-۲ تضعیف دربار و رسم شاعر پروری و افزایش رقابت بین شعرا ۲۲۹

۴-۱-۱-۳-۳ شرایط نامطلوب اجتماعی ۲۳۳

۴-۱-۲ دلایل اختصاصی استفاده این شاعران از اسطوره و عمده ترین کارکرد اسطوره در شعر ایشان ۲۳۶

۴-۱-۲-۱ ناصر خسرو ۲۳۶

۴-۱-۲-۱ تأویل روایات اساطیری ۲۳۶

۴-۱-۲-۲ استفاده از روایات اساطیری به عنوان روشی برای تعلیم ۲۳۷

۴-۱-۲-۲ سنایی ۲۳۹

۴-۱-۲-۲-۱ استفاده از عناصر اساطیری برای بیان دقیقه های عرفانی ۲۳۹

۴-۱-۲-۲-۲ اسطوره سازی ۲۴۱

۴-۱-۲-۳ انوری ۲۴۳

۴-۱-۲-۴ خاقانی ۲۴۵

- ۴-۲ مقایسه حضور اساطیر در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی به لحاظ ادبی ۲۴۶
- ۴-۳ مقایسه شعر ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی از جهت نوع اساطیر به کار رفته در آن ۲۵۲
- ۴-۳-۱ اساطیر ملی و سامی ۲۵۲
- ۴-۳-۲ اساطیر مهری ۲۵۴
- ۴-۳-۳ نمادها و کهن الگوهای اساطیری ۲۵۵
- ۴-۳-۳-۱ خورشید ۲۵۶
- ۴-۳-۳-۲ آتش ۲۵۶
- ۴-۳-۳-۳ دریا ۲۵۷
- ۴-۳-۴ بینش اساطیری ۲۵۸
- ۴-۳-۴-۱ جاندارانگاری ۲۵۸
- ۴-۳-۴-۲ خلق لحظه به لحظه هستی ۲۵۸
- ۴-۳-۴-۳ تصور ذات یکسان برای ناسازها ۲۵۹
- ۴-۴ مقایسه حضور اساطیر به لحاظ کمی در قصاید ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی ۲۵۹
- ۴-۵ ارتباط نوع ادبی قصیده با شیوه حضور اسطوره در آن ۲۶۱
- پی نوشت های فصل چهارم ۲۶۳
- فصل پنجم: نتایج و دستاوردهای تحقیق ۲۶۴

۲۶۷..... پیشنهادها

۲۶۸..... فهرست منابع و مراجع

مقدمه

تعریف مسئله

اسطوره، نحوه نگرش انسان ابتدایی به جهان است. این نگرش، در زبان، شعر، اعتقادات و دیگر امور مربوط به انسان امروزی تأثیر گذاشته است. "اسطوره، نقل کننده سرگذشتی قدسی و مینوی است. راوی واقعه‌ای است که در زمان اولین، زمان شگرف بدایت همه چیز، رخ داده است و واقعیتی فرهنگی و به غایت پیچیده است." (الیاده؛ ۱۳۸۶، ۱۴)

اسطوره، بر پایه آرکی‌تایپ‌ها شکل گرفته و موضوع آن اغلب درباره ایزدان، فرشتگان، موجودات فوق طبیعی و آغاز و انجام آفرینش و کائنات است.

شعر، یکی از راه‌های برقراری ارتباط با دنیاست. شاعر نیز نحوه نگاه خود به هستی را به زبانی خیال‌انگیز و هنرمندانه به تصویر می‌کشد. بین شعر و اسطوره پیوندی تنگاتنگ برقرار است. "اسطوره و شعر بسیار به هم نزدیک‌اند؛ یکی از آن رو که هر دو در دنیای آفرینش‌های تخیلی‌اند و دیگر آنکه، هر دو زبان غیر استدلالی و تصویری را به کار می‌گیرند. به جهت همین قرابت، شاعران به راحتی در شعر، فضایی اساطیری خلق می‌کنند و شخصیت‌ها، مکان‌ها، حوادث و مسائل اسطوره‌ها برای شاعر زنده و ملموس است." (فتوحی؛ ۱۳۸۹: ۲۷۹)

اسطوره یکی از ابزارها و شگردهایی است که شاعر بوسیله آن دست به توصیف جهان موجود و یا خلق جهانی نو می‌زند. بدین صورت، اسطوره، یکی از ارکان اصلی شعر ناب است. "ارکان اصلی شعر، عروض و قافیه نیستند، بلکه چیزهایی هستند مافوق اینها که باید آن را جوهر جاودانی شعر بنامیم. این جوهرها در حالتی بسیار ساده، تشبیه و در حالتی کمی پیچیده ولی متعالی و درونی و ذهنی، استعاره و در حالتی متعالی‌تر و گسترده‌تر و عمیق‌تر، سمبل و بعد در اوج، اسطوره هستند." (براهنی؛ ۱۳۵۸: ۸)

ادبیات فارسی از منابع اساطیری مختلفی همچون اساطیر مربوط به ادیان زرتشتی، مهری و اساطیر سامی تغذیه می‌شود. این اسطوره‌ها، طی دوران‌های گوناگون تاریخ زبان و ادبیات فارسی و تحت تأثیر مسائل سیاسی و اجتماعی گوناگون، به شیوه و مقدار متفاوتی در شعر به کار گرفته شده‌اند. شاعران ایران زمین، هرکدام به نوع، نگرش و کمیتی متفاوت با دیگری و با در نظر گرفتن کارکردی متفاوت، با توجه به زمان و مکان زندگی و همچنین اهداف و اغراض شعری خود، به اسطوره نظر داشته و آن را در دنیای شعر خود وارد کرده‌اند. یکی از ارزشمندترین آثار ادبی ایران که از اسطوره‌های ایرانی سرشار است، شاهنامه ابوالقاسم فردوسی می‌باشد. در دوره بعد از سروده شدن شاهنامه، به دلایل مختلفی سرودن چنین آثاری از رونق افتاد، اما اسطوره‌ها در قالب مسلط آن عصر، یعنی قصیده، به شیوه دیگری حاضر شده و کارکردهای متفاوتی پیدا کردند.

در این پژوهش، قصاید چهار تن از قصیده سراهای برجسته ادبیات فارسی، یعنی ناصر خسرو، سنایی، انوری و خاقانی به لحاظ نوع استفاده از اسطوره در آنها بررسی، مقایسه و تحلیل می‌شود. دنیای متفاوت این شاعران و سبک شعری مختلف آنان، به شناخته شدن انواع کارکردهای اسطوره در شعر عصر غزنوی و سلجوقی کمک خواهد کرد. این مقایسه به ما نشان خواهد داد که هر کدام از شاعران یاد شده چه نوع استفاده‌ای از اسطوره داشته‌اند و تفاوت کاربرد اسطوره‌ها، زائیده چه عامل یا عواملی بوده است.

سوالات تحقیق

۱- چه عوامل، عناصر و مقتضیات فرهنگی، اجتماعی و تاریخی موجب شد که شاعران یاد شده به اسطوره پردازای توجه کنند؟

۲- کدام یک از این شاعران در قصاید خود بیشتر به اسطوره پرداخته‌اند و دلیل یا دلایل این امر چه بوده است؟

۳- چه قصیده‌ها و با چه عوامل و شاخصه‌هایی در میان آثار شاعران مورد نظر، نسبت بیشتری با اسطوره برقرار کرده‌اند؟